
**Recommendation of the Committee of Ministers to member states on children's rights
and social services friendly to children and families**

Unofficial translation into Azerbaijani

**Recommandation du Comité des Ministres aux Etats membres sur les droits de l'enfant
et les services sociaux adaptés aux enfants et aux familles**

Traduction non-officielle en azéri

**Nazirlər Komitəsinin üzv dövlətlərə uşaq hüquqlarına və uşaq və ailələrə yönəlik
sosial xidmətlərə dair Təvsiyəsi**

© Council of Europe [November 2011], original English and French versions

Text originated by, and used with the permission of, the Council of Europe. This unofficial translation is published by arrangement with the Council of Europe, but under the sole responsibility of the translator.

* * * * *

© Conseil de l'Europe [novembre 2011], versions originales en anglais et français

Le texte original provient du Conseil de l'Europe et est utilisé avec l'accord de celui-ci. Cette traduction est réalisée avec l'autorisation du Conseil de l'Europe mais sous l'unique responsabilité du traducteur.

Nazirlər Komitəsinin üzv dövlətlərə uşaq hüquqlarına və uşaq və ailələrə yönəlik sosial xidmətlərə dair Təvsiyəsi CM/Rec(2011)12

(Nazirlər Komitəsi tərəfindən 16 noyabr 2011-ci il tarixində Nazir Müavinlərinin 1126-cı görüşündə qəbul edilmişdir)

Nazirlər Komitəsi Avropa Şurasının Əsasnaməsinin 15.b Maddəsinin müddəalarına əsasən,

Avropa Şurasının məqsədinin öz üzv dövlətləri arasında, xüsusilə ümumi qaydalar qəbul edilməsini təşviq etmək yolu ilə daha böyük birliyə nail olmaq olduğunu nəzərə alaraq;

Uşağın hüquqlara, o cümlədən müdafiə olunmaq və iştirak etmək, fikirlərini ifadə etmək, dinlənilmək və diqqətlə əhatə olunmaq hüququna malik şəxs olmasından xəbərdar olaraq;

Uşaq hüquqlarına istinad edən hüquqi sənədləri, xüsusilə BMT-in Uşaq Hüquqları haqqında Konvensiyasını, hər kəsin, o cümlədən uşaqların hüquqlarını müdafiə edən İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi haqqında Konvensiyasını (ETS No. 5), Avropa Sosial Xartiyasını (ETS No. 35) və Yenidən Baxılmış Avropa Sosial Xartiyasını (ETS No. 163), Uşaq Hüquqlarının Həyata keçirilməsi üzrə Avropa Konvensiyasını (ETS No. 160), Uşaqlarla bağlı Əlaqələr haqqında Konvensiyanı (ETS No. 192), Uşaqların Övladlığa götürülməsi haqqında Avropa Konvensiyasını (Yenidən baxılmış) (CETS No. 202), Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Əlilliyi olan Şəxslərin Hüquqları haqqında Konvensiyasını və Uşaqların Cinsi İstismar və Seksual Xarakterli Hərəkətlərdən Müdafiəsinə dair Konvensiyasını (CETS No. 201) nəzərə alaraq;

Nazirlər Komitəsinin üzv dövlətlərə müvafiq tövsiyələrini: yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərin hüquq pozuntularına sosial reaksiyalara dair tövsiyəni [Rec\(87\)20](#), uşaqların ailə və sosial həyatda iştirakçılığına dair tövsiyə [Rec\(98\)8](#), sosial hüquqlardan istifadənin təkmilləşdirilməsinə dair tövsiyəni [Rec\(2003\)19](#), uşaq müəssisələrində yaşayan uşaqların hüquqlarına dair tövsiyəni [Rec\(2005\)5](#), Avropa Şurasının əlilliyi olan şəxslərin hüquqlarının və cəmiyyətdə tam iştirakının təşviq edilməsi: Avropada əlilliyi olan insanların həyat keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması üzrə 2006-2015-ci illər üçün Fəaliyyət Planına dair tövsiyəni [Rec\(2006\)5](#), pozitiv tərbiyənin dəstəklənməsi siyasətinə dair tövsiyəni [Rec\(2006\)19](#), uşaqların zorakılıqdan qorunması üçün kompleks milli strategiyalara dair tövsiyəni [CM/Rec\(2009\)10](#), autistik spektrum pozuqluğu olan uşaq və gənclərin təhsili və sosial inteqrasiyasına dair tövsiyəni [CM/Rec\(2009\)9](#), əlilliyi olan uşaqların de-institusionalizasiyası və icma daxilində yaşayışına dair tövsiyəni [CM/Rec\(2010\)2](#), eləcə də Nazirlər Komitəsinin uşağa yönəlik ədliyyəyə dair 2010-cu il Göstərişlərini və Nazirlər Komitəsinin uşağa yönəlik səhiyyəyə dair 2011-ci il Göstərişlərini nəzərə alaraq;

Parlament Assambleyasının: 1121 (1990) sayılı "Uşaq hüquqları", 1501 (2001) sayılı "Uşaqların təhsilində valideynlərin və müəllimlərin məsuliyyəti", 1703 (2005) sayılı "Sığınacaq axtaran ayrılmış uşaqlar üçün müdafiə və yardım", 1666 (2004) sayılı "Uşaqlara cismani cəza verilməsinə Ümumavropa qadağası", 1778 (2007) sayılı "Uşaq qurbanlar: zorakılığın, istismar və kobud davranışın bütün formalarının ləğv edilməsi", 1864 (2009) sayılı "Uşaqların onlara təsir edən qərarların qəbulunda iştirakının təşviq edilməsi", 1905 (2010) sayılı "Məişət zorakılığı ilə üzləşən uşaqlar", 1939 (2010) sayılı "valideyn qayğısından məhrum uşaqlar: fəaliyyət üçün təxirəsalınmaz zərurət" və 1934 (2010) sayılı "Müəssisələrdə uşaqlara qarşı kobud davranış: qurbanların tam müdafiəsinin təmin edilməsi" haqqında tövsiyələrini xatırlayaraq;

Ailə və uşaqların rifahı və səlahiyyətləndirilməsinin həyat keyfiyyəti və gələcəyə inam hissi yaratmaq üçün həlledici rol oynadığını diqqətə çatdıran və üzv dövlətləri həssas qrupdan olan insanların sosial və maliyyə xidmətlərinə çıxışını təmin etməyə dəvət edən, həmçinin uşaq və gənclərin iştirakçılığının fundamental hüquq və cəmiyyətin gələcəyi üçün əsas element olduğunu və müvafiq xidmətlərin təşkili və uyğunlaşdırılmasının təhlükəsiz, zorakılıqsız və dəstəkləyici mühitdə inkişaf edə bilməli olan uşaqların hüquqlarına uyğun olaraq aparılmalı olduğunu vurğulayan Sosial Birlik üçün Yeni 2010-cu il Strategiyasını və Avropa Şurasının Sosial Birlik üçün Fəaliyyət Planını nəzərə alaraq;

Ailə Məsələləri üzrə məsul Avropa Nazirlərinin 2009-cu ilin iyun ayında Vyanada keçirilmiş Konfransının uşaqlara təsir edən bütün siyasət və qərarların uşaq hüquqlarına və uşağın ən yaxşı maraqlarına hörmət etməli olduğunu vurğulayan yekun kommunikesini xatırladaraq;

Avropa Şurasının "Avropanı Uşaqlar üçün və Uşaqlarla Qururuq" proqramının fəaliyyətinə, proqramın uşaq hüquqları üzrə 2009-2011-ci illər üçün Strategiyasına və 2012-2015-ci illər üçün gələcək Strategiyasına istinad edərək;

Avropa Sosial Birlik Komitəsinin (CDCS) himayəsi altında hazırlanan "Əlilliyi olan böyüklərin və uşaqların kobud rəftardan qorunması" üzrə 2003-cü il hesabatını və "Avropada kompleks sosial sistemlər" üzrə və "İstifadəçinin şəxsi sosial xidmətlərə cəlb edilməsi" üzrə 2007-ci il hesabatlarını nəzərə alaraq

Üzv dövlətlərin hökumətlərinin bu tövsiyəyə əlavə edilmiş göstərişləri özlərinin uşaqlar və ailələr üçün sosial xidmət sistemlərini uşaqların spesifik hüquq, maraq və ehtiyaclarına uyğunlaşdırmasında praktiki alət kimi nəzərə almasını və sosial xidmətlərin göstərilməsində mövcud çatışmazlıqların praktiki həllərini müəyyənləşdirməsini tövsiyə edir.

Üzv dövlətləri:

a. bu göstərişləri həyata keçirmək üçün zəruri islahatları təmin etmək üçün milli qanunvericiliyə, siyasət və təcrübələrə yenidən baxmağa;

b. hələ edilməmişdirsə, Avropa Şurasının uşaq hüquqları ilə bağlı müvafiq konvensiyalarını tez bir zamanda ratifikasiya etməyə;

c. həm milli, həm də beynəlxalq səviyyədə uşağa yönəlmiş və ailəyə yönəlmiş sosial xidmətlər sahəsində, o cümlədən tədqiqat və təcrübə mübadiləsi sahəsində əməkdaşlığı təşviq etməyə;

d. sosial xidmətlərin uşaqların təhlükədə olduğu və ölkələr arasında hərəkətdə olduğu fərdi hallarda sərhədlərdən kənar əməkdaşlıq etməsini təmin etməyə;

e. bu tövsiyənin məzmununu uşağa yönəlmiş dildə və formada yaymağa;

f. maraqlı tərəflər, eləcə də ictimaiyyətlə sosial xidmətlərin uşaqlara və ailələrə yönəlikliyinin nəticələri və ümumi məmnuniyyəti haqqında dialoq təşviq etməyə həvəsləndirir.

Üzv dövlətləri göstərişlərin sosial xidmətlərdə uşaq hüquqları üzrə məsul və ya məşğul olan bütün qurumlar, xidmət təminatçıları, uşaqların və ailələrin, həmçinin digər maraqlı tərəflərin maraqlarını təmsil edən qruplar arasında geniş yayılmasını təmin etməyə dəvət edir.

CM/Rec(2011)12 sayılı Tövsiyəyə Əlavə

Göstərişlər

I. Əhatə dairəsi və məqsəd

1. Tövsiyə uşaqların və onların ailələrinin ehtiyaclarına uyğunlaşdırılmalı olan sosial xidmətlərin planlaşdırılması, həyata keçirilməsi və qiymətləndirilməsində uşaq hüquqlarının nəzərə alınmasına aiddir. O uşaqların ən yaxşı maraqları prinsipinə və uşağın təminat, iştirak və müdafiə hüquqlarına əsaslanır.

2. Tövsiyə hər hansı vəziyyətdə, potensialda və ya hər hansı səbəbdən sosial xidmətlərlə təmasda olmalarına baxmayaraq ayrı-seçkiliyə yol vermədən bütün uşaqlara, eləcə də sosial xidmətlərlə bağlı birbaşa və ya dolaylı şəkildə həyatlarına təsir edəcək bütün qərarlara münasibətdə tətbiq edilir.

3. Tövsiyə sosial xidmətlərin uşaqların ehtiyaclarının və şəraitlərinin fərdi qiymətləndirilməsinə uyğun olaraq həyata keçirilməsini təmin etmək və uşağın yaşı, yetkinlik dərəcəsi və potensialı diqqətə alınmaqla onun fikirlərini nəzərə almaq məqsədi daşıyır.

II. Anlayışlar

Uşaq hüquqları və uşağa və ailəyə yönəlik sosial xidmətlərə dair bu tövsiyənin məqsədləri üçün (bundan sonra "tövsiyə"):

1. Uşaq" 18 yaşdan kiçik istənilən şəxs deməkdir;
2. "valideyn" milli qanunvericiliyə əsasən valideynlik məsuliyyəti daşıyan şəxs(lər)i bildirir. Valideyn(lər) olmadığı və ya artıq valideynlik məsuliyyəti daşmadığı hallarda bu qəyyum və ya təyin olunmuş qanuni nümayəndə və ya uşağın müvəqqəti baxıcısı ola bilər;
3. "sosial xidmətlər" ifadəsi ümumi sosial ehtiyacları qarşılayan inklüziv xidmətlər spektrinə, eləcə də dövlət və ya özəl orqanlar tərəfindən göstərilən fərdi sosial xidmətlərə istinad edir. Birincisi kateqoriyanın üzvü kimi insanlara insanlara göstərilən standartlaşdırılmış, universal xidmətləri bildirdiyi halda, ikincisi "ehtiyacları spesifik"dir və benefisiarların xüsusi ehtiyaclarına yönləndirilmişdir;
4. "uşaqlar və ailələr üçün sosial xidmətlər" ifadəsi uşaq və/və ya ailənin ümumi və ya fərdi sosial ehtiyaclarını qarşılamaq məqsədi daşıyan tədbirlər və fəaliyyətlər qrupuna istinad edir. Onlar uşaq və ailələrin fərqli ehtiyaclarını qarşılamaq üçün müxtəlif səviyyələrdə həyata keçirilən ümumi, xüsusi və intensiv sosial xidmətlər kimi nəzərdə tutulmuşdur;
5. "uşaqlara yönəlik sosial xidmətlər" ifadəsi hər bir uşağın hüquqlarına, o cümlədən təminat, iştirak və müdafiə hüququna və uşağın ən yaxşı maraqları prinsipinə hörmət edən, bu hüquqları qoruyan və yerinə yetirən sosial xidmətləri bildirir.

III. Əsas prinsiplər

Tövsiyə preambulada istinad edilmiş alətlərdə təsbit edilmiş mövcud prinsiplərə əsaslanır. Bu prinsiplər növbəti bölmələrdə daha da inkişaf etdirilir və bu tövsiyənin bütün fəsilələrinə tətbiq edilir.

A. Uşağın ən yaxşı maraqlarına dair şərtlər

1. Uşaqlar və ailələr üçün sosial xidmətlər uşağın ən yaxşı maraqlarının ilkin olaraq nəzərə alınması ilə bağlı aydın məqsəd müəyyənləşdirməlidir.
2. Valideynlərin uşağın böyüməsi və inkişafı üçün ilkin məsuliyyət daşdığını nəzərə alaraq sosial xidmətin həyata keçirilməsi pozitiv tərbiyə və valideynlik bacarıqlarının genişləndirilməsi üçün zəruri xidmət və resursların müvafiq səviyyəsini və fərqliliyini təqdim etməklə uşaq üçün əlverişli mühitin olmasını təmin etməlidir.
3. Uşaqlar və ailələr üçün sosial xidmətlər uşağın potensialının tam inkişaf etdirilməsi məqsədi daşmalı və uşağın qayğı, qəbul edilmək və səlahiyyətənlənmək və strukturlaşdırılmış tərbiyə almaq ehtiyacını tanımalıdır. Sosial xidmətlər müvafiq cavab və uşaqlar və ailələrlə qarşılıqlı fəaliyyət keyfiyyəti, o cümlədən:
  - a. uşağa qarşı qayğı, həssaslıq, düzlük və hörmətlə davranıldığını təmin edən uşağın və onun ailəsinin ləyaqətinə hörmət;
  - b. cins, yaş, əlillik, sosial, iqtisadi və ya etnik keçmiş, irq, rəng, doğum, mülkiyyət, dil, din, siyasi və ya digər görüş, seksual oriyentasiya və ya digər status kimi istənilən əsaslı ayrı-seçkilikdən müdafiə;

- c. bütün uşaqlar, o cümlədən həssas qruplardan olan uşaqlar üçün bərabərlik, bərabər imkanlar və müsbət nəticələr təmin etmək üçün sosial inteqrasiya;
- d. müsbət özünüqiymətləndirmə və özünəhörmətin dəstəklənməsi yolu ilə uşaqların sosial xələllə üzləşən bəzi qruplarının etiketlənməsinin aradan qaldırılmasını;
- e. uşaqların və ailələrin sərbəstliyini və fəallığını təşviq etməklə xidmətlərdən asılılıqdan yayınmağı təmin etməlidirlər.

B. Uşağın iştirak hüquqları

1. Sosial xidmətlər öz fəaliyyətlərində uşaqların dinlənilməsinə və ciddiyyə alınmasını təmin etməlidirlər. Uşaqlar hüquqlarının tam daşıyıcıları, sosial xidmətlərin planlaşdırılması, həyata keçirilməsi və qiymətləndirilməsinin fəal subyektləri hesab edilməli və onlara müvafiq olaraq davranılmalıdır. Uşaqlar yaşlarına, inkişaf və fərdi şəraitlərinə lazımi önəm verilməklə hüquqlarından öz potensiallarına uyğun olaraq istifadə etmək üçün səlahiyyətləndirilməlidir. Bu məqsədlə daha çox və ya daha az rəsmi tədbirlər, protokol və proseduralar nəzərdə tutulmalıdır.

2. İştirakçılıq təkcə uşağın inkişaf edən bacarıqları, gələcək müsbət nəticə baxımından deyil, həm də uşağın hazırkı həyat keyfiyyəti baxımından qavranılmalıdır. Beləliklə uşaqlara təkcə "yaradılmaqda olan" varlıqlar kimi deyil, bu gün olduqları şəkildə baxılmalıdır.

3. Sosial xidmətlərin həyata keçirilməsində iştirak uşaqlar və ailələr üçün müxtəlif səviyyələrdə, həm fərdi, həm də qrup şəklində ola bilər:

- a. uşaqların məlumat verməli və böyüklərin qərarlarına təsir etməli olduqları təcrübə və perspektivə malik olduqlarını qəbul edən məşvərətçi iştirak;
- b. uşaqlara qərar qəbuletmənin, təşəbbüs, layihə və ya xidmətlərin istənilən mərhələsində fəal iştirak etmək imkanı təklif edən birgə iştirak;
- c. müxtəlif fəaliyyətlər və uşaqların ehtiyaclarını qarşılamaq üçün yaradılmış xidmətlərlə bağlı uşaqların təşəbbüsünə və özlərinin təbliğatına şərait yaradan uşağın rəhbərliyi ilə iştirak.

4. Sosial xidmətlərin uşaqlara göstəriləndi bütü proseslərdə onlar aşağıdakı hüquqlara malik olmalıdırlar:

- a. özlərinin sosial xidmətlərə çıxış hüquqları, mövcud xidmətlər, eləcə də fəaliyyətin alternativ kursunun mümkün nəticələri haqqında uşağa həssas yolla məlumatlandırılmaq;
- b. öz vəziyyətləri haqqında bütün müvafiq məlumatları almaq;
- c. öz fikirlərini ifadə etmək üçün dəstəklənmək;
- d. dinlənilmək;
- e. fikirlərinin qərar qəbuletmə prosesində onların yaşlarına və yetkinlik dərəcələrinə uyğun olaraq nəzərə alınması;
- f. qəbul edilmiş qərarlar və onların fikirlərinin nə dərəcədə nəzərə alındığı barədə məlumatlandırılmaq.

5. Dinlənilmək hüququ uşağın vəzifəsi deyil, onun hüququdur.

6. Uşaqlar və ailələr üçün fərdi sosial xidmətlərin həyata keçirilməsində valideynlərlə tərəfdaşlıq və valideynlərin iştirakı uşağın dinlənilmək və ciddiyyə alınmaq hüququnu məhdudlaşdırmadan təmin edilməlidir.

C. Uşağın müdafiə olunmaq hüququ

1. Uşaqlar və ailələr üçün sosial xidmətlər uşağın preventiv tədbirlər vasitəsilə, eləcə də məqsəduyğun və effektiv müdaxilələr yolu ilə baxımsızlıq, kobud davranış, zorakılıq və

istismarın bütün formalarından qorunmasını təmin etməlidir. Onlar, xüsusilə, çətinliklərlə üzləşən ailələrdə ailənin möhkəmliyini və birliyini qorumaq məqsədi daşmalıdır.

2. Uşaqlara qarşı kobud davranış və baxımsızlıq halları onların ailədən ayrılmasından yayınmaq məqsədi daşıyan dəstəkləyici və kompleks xidmətlər tələb edir. Lakin ailənin birliyinin saxlanması özü məqsəd ola bilməz. Uşağın ən yaxşı maraqları və və onun müdafiəsi naminə bəzi hallarda evdən kənar yerləşmə zəruridir. Bundan əlavə valideynlərin uşağa qarşı seksual xarakterli hərəkətlərdə və ya istismarda iştirak etdiyi hallarda müdaxilə prosedurlarına ehtimal edilən cinayətkarın evdən kənarlaşdırılması imkanı daxil edilməlidir.

3. Evdən kənar yerləşdirilmə ilə bağlı qərarlar yalnız uşağın ən yaxşı maraqları naminə qəbul edilməlidir. Qayğı formasının seçimi uşağın həm hazırkı, həm də gələcək ehtiyaclarına uyğun olmalıdır.

4. Həssas qrupdan olan uşaqların müdafiəsi üçün uşaq və ailələrə sosial xidmətlərin göstərilməsi, xüsusilə aşağıdakı prinsiplərə riayət etməlidir:

- a. qarşısını alma və erkən müdaxilə;
- b. valideynlərlə uşağa yönəlik əməkdaşlıq;
- c. ayrı-ayrı uşaqların müdafiə amilləri (o cümlədən, güc) ilə bağlı ehtiyaclarının, eləcə də uşağın sosial mühitində risk amillərinin diqqətli qiymətləndirilməsi;
- d. uşağın təkrar qurbanə çevrilməsinin qarşısının alınması.

IV. Uşağa yönəlik sosial xidmətlərin ümumi elementləri

A. Ümumi sosial xidmətlər

Uşaqlar və ailələr üçün ümumi sosial xidmətlər subsidiarlıq əsasında təşkil edilməli və hüquqlarından məhrum edilmiş uşaqlar və ən böyük ehtiyac sahibi ailələrə xüsusi diqqət yetirməklə bir sıra preventiv, kompleks və cavab xidmətləri təklif etməlidir. Bura xüsusilə:

- a. xüsusilə, valideynin və ya valideynlərin əmək bazarında vəziyyətini (iştirak və ya iştiraksızlıq) nəzərə almaqla uşaqların yüksək keyfiyyətli məsləhət/məşvərət xidmətləri, təhsil çərçivəsində gündəlik qayğı, istirahət və mədəniyyət tədbirləri və s.-dən istifadəsinin təmin edilməsi;
- b. yoxsulluq vəziyyətində olan uşaq və ailələrin maliyyə yardımı, subsidiyalı ev və bütün uşaqlar üçün səhiyyə və təhsilə çıxış kimi əsas ehtiyaclarının ödənilməsi;
- c. həssas vəziyyətdə olan uşaqlar, məsələn, miqrant uşaqlar, insan alverinin uşaq qurbanları, ruhi xəstəliyi olan uşaqlar, valideyn qayğısından məhrum uşaqlar və valideynləri azadlıqdan və ya bəzi digər hüquqlarından məhrum edilmiş uşaqlar üçün sistemlərin dəstəklənməsi;
- d. ailələrə məsləhət və valideynlik bacarıqlarının artırılması üçün proqramların ümumi şərtləri;
- e. uşaqlara qarşı kobud davranış və uşaqların baxımsızlığı hallarında kompleks siyasətlər və effektiv erkən müdaxilə, o cümlədən hər bir uşağa müvafiq dəstək üçün fərdi planın hazırlanması;
- f. əlilliyi olan uşaqların və onların ailələrinin sərbəst yaşayışı və gündəlik həyatda tam iştirakı üçün xüsusi ehtiyaclarını təchiz edən xidmətlər;
- g. cinayətkarlıq, narkotik maddələrdən asılılıq və digər riskli davranışlara qarşı preventiv proqramların, eləcə də uşağın sosial mühitində zəhərləyici elementlərin aradan qaldırılması üçün tədbirlərin həyata keçirilməsi daxildir.

B. Xüsusi sosial xidmətlər

Xüsusi sosial xidmətlər təcili təxirəsalınmaz müdaxilələri təmin etmək və mənfi uşaqlıq təcrübələrinin neqativ təsirinin qarşısını almaq və uşaqlara və onların ailələrinə sosial və psixoloji dəstək təmin etmək üçün mövcud olmalıdır. Bu çoxistiqamətli xidmətlər və/və ya proqramlar uşaqların fərdi ehtiyaclarının qiymətləndirilməsinə və daha yaxşısı dəlil əsaslı müdaxilələrə əsaslanmalıdır. Onlar xüsusilə aşağıdakılarla bağlı uşaqlar və valideynlər üçün xidmətlər ehtiva etməlidir:

- a. fiziki və mənəvi zorakılığın, kobud davranış və baxımsızlığın qurbanları, o cümlədən uşaqların məişət və ya digər növ zorakılığın şahidi olduğu hallar;
- b. seksual xarakterli hərəkətlərin və istismarın qurbanları;
- c. valideynlik bacarıqları ilə bağlı təlimə xüsusi ehtiyac duyan, məsələn, pis və ya az valideynlik təcrübəsinə malik valideynlər;
- d. əqli, ünsiyyət, fiziki və digər qüsurlu uşaqlar;
- e. davranış və emosional çətinlikləri olan, o cümlədən anti-sosial (məsələn, aqresivlik, qeyri-münasib seksual davranış) davranışa malik, narkotik maddə aludəçiliyi və ruhi pozğunluqları olan uşaqlar.

C. *İntensiv sosial xidmətlər*

Alternativ qayğı haqqında qərar qaçınılmazdırsa, ciddi qiymətləndirmə yolu ilə müəyyənləşdirilmiş uşağın ehtiyaclarına uyğunluq prinsipi fərdi qərarlarla bağlı determinant amil olmalıdır. ¹ İntensiv sosial xidmətlər aşağıdakı prinsiplərə əsaslanmalıdır:

- a. qayğının keyfiyyəti standartları, o cümlədən uşaq hüquqları üzrə qaydalar yaradılmalıdır;
- b. uşağın qayğıdan sonra şərtləri ilə ailəyə və cəmiyyətə yenidən inteqrasiyası məqsədilə alternativ qayğıda olan uşaqların vəziyyətinə mütəmadi olaraq yenidən baxılmalıdır;
- c. xüsusilə, 3 yaşdan kiçik uşaqlar və əlilliyi olan uşaqlar üçün ailə və icma əsaslı qayğı xidmətlərinin yüksəldilməsi səyləri ilə birgə de-institusionalizasiya üçün proqramlar hazırlanmalıdır;
- d. ailəyə dəstək tədbirləri kimi qısa-müddətli, məsələn dəqiq diaqnoz/qiymətləndirmə və ya müddətli qayğı məqsədləri ilə intensiv xidmətlər mövcud olmalıdır;
- e. hüquq pozuntuları olan uşaqların azadlıqdan məhrum edilməsinin alternativlərinin şərtləri hazırlanmalıdır.

V. Uşağa həssas sosial xidmətlərin həyata keçirilməsində əsas strategiyalar

A. *Məlumat və məsləhət*

1. Hüquqlar və sosial xidmətlərin mövcudluğu haqqında informasiyanın yayılması şəffaf və uşağın anlayacağı dildə həyata keçirilməli, bütün yaşlarda və inkişaf mərhələlərində olan uşaqların ehtiyaclarını əks etdirməlidir. Xüsusilə həssas qruplardan olan uşaqlar və ailələrə yönəlmiş məsələn, məlumatlandırma kampaniyaları vasitəsilə müraciət, eləcə də dəstək və məlumat xidmətləri inkişaf etdirilməlidir. Valideynlərin uşaq hüquqları haqqında məlumatlılığını artırmaq məqsədi daşıyan dəstək sistemləri mövcud olmalıdır.

2. Sosial xidmət sistemində ilk iştiraklarından etibarən uşaqlar və ailələr xüsusilə aşağıdakılar barədə operativ və adekvat şəkildə məlumatlandırılmalı və məsləhət almalıdırlar:

- a. xidmətlərlə bağlı hüquqları, o cümlədən bu hüquqların mümkün pozulmasını aradan qaldırmaq üçün mövcud alətlər;
- b. mövcud xidmətlər və onların həyata keçirilmə proseduru;
- c. uşağın müxtəlif prosedur mərhələlərində oynaya biləcəyi rol və uşağı onun sosial xidmətlərlə əlaqəsində müşayiət edəcək və ya dəstəkləyəcək iştirakçılar.

B. *Xidmətlərin əlçatanlığı*

Sosial hüquqların daşıyıcıları kimi uşaqlar sosial hüquqlara bərabər çıxışa malik olmalıdırlar. Bu xüsusilə aşağıdakıları təmin etmək üçün tədbirlər həyata keçirilməsini şərtləndirir:

- a. uşaqlara yönəlmiş mərkəz və sosial xidmətlərin müxtəlif təkliflərinə vahid çıxış nöqtəsi;
- b. uşaqlar və ailələrlə konstruktiv dialoqa şərait yaran uşaqlara istiqmətlənmiş və mədəni cəhətdən həssas yanaşma;
- c. uşaqların və ailələrinin, xüsusilə fəvqəladə hallarda üzləşə biləcəyi istənilən problemlərə operativ cavablar;
- d. yardım xidməti təklifləri şəbəkəsi vasitəsilə açılış saatlarının və coğrafi cəhətdən əlçatanlığının dəyişkənliyi;
- e. müxtəlif vəziyyətlərə uyğunlaşdırılmış müxtəlif informasiya texnologiyalarının tərəcəsi, interpretasiyası və tətbiqi;
- f. fiziki, hissi və ya əqli çatışmazlığı, eləcə də ruhi pozğunluğu olan insanların xüsusi ehtiyaclarına cavab verən sosial xidmət ofislərinin layihələndirilməsi və təşkili;
- g. ödənişli xidmətlər halında münasiblik.

C. Mövcudluq

Müxtəlif səviyyələrdə uşaqlar və valideynlər üçün sosial xidmətlərin mövcudluğu uşaqların və onların valideynlərinin həyatlarının müxtəlif səviyyələrində və situasiyalarında fərqli ehtiyaclarını qarşılamaq üçün əsas elementdir. Bu sosial xidmətlərin planlaşdırılması və həyata keçirilməsi ilə bağlı xüsusilə aşağıdakı komponentləri tələb edir:

- a. sosial xidmətlərin ümumi, xüsusi və intensiv xidmətlərə ehtiyacın diqqətli qiymətləndirilməsinə uyğun olaraq həyata keçirilməsi və onlar üçün nəzərdə tutmuş məqsədləri yerinə yetirməsi;
- b. dəyişən ehtiyaclarla uyğunluq və həssaslığı və iş təcrübələrinin inkişafını təmin etmək üçün xidmətlərin diapazonunun, həcm və məqsədlərinin müntəzəm təftişinin keçirilməsi;
- c. müəyyən edilmiş məqsədlərə nail olmaq üçün kifayət qədər maliyyə, infrastruktur və insan investisiyasının təmin edilməsi.

D. Uyğunluq, yararlılıq

1. Sosial xidmətlər uşağın gələcəyini nəzərə alaraq hər bir uşağın və hər bir ailənin müvafiq zaman anında ehtiyaclarına uyğunluq əsasında həyata keçirilməlidir. O səhiyyə sistemi, təhsil, istirahət, mədəniyyət, idman və asudə vaxtın təşkilindən istifadədən iştirakçılıq və müdafiə olunmaq hüquqlarınadək uşağın digər hüquqlarına hörmət, onların təmin edilməsi və qorunmasını ehtiva etməlidir.

2. Xidmətlərin yararlılığı planlaşdırma və xidmətlərin fərdi ehtiyaclarla uyğunlaşdırılmasına, o cümlədən uşaq üçün nəticələrin qiymətləndirilməsinə və müvafiq hallarda cavab tədbirlərinin təftişinə əsaslanmalıdır.

E. Sahələrarası və çoxqurumlu əməkdaşlıq

1. Kompleks və çoxsaylı ehtiyaclarla malik uşaqlar və ailələr təhsil, səhiyyə və sosial xidmətlər və hüquq-mühafizə orqanları daxil olmaqla müxtəlif sektorlar arasında əməkdaşlıq edən peşəkarlar tərəfindən koordinasiya edilmiş xidmətlərdən yararlanmalıdırlar. Hər bir xidmətin səlahiyyətləri və məsuliyyətləri benefisiarlara görünən olmalı və açıqlanmalıdır. The competencies and responsibilities of each service should be made visible and clarified to beneficiaries. Sadələşdirmə zərurəti (halın idarə edilməsi) nəzərdən keçirilməlidir.

2. Uşaqlar üçün və ya uşaqlarla, xüsusilə risk qrupuna daxil olan uşaqlarla çalışan müxtəlif peşələr və qurumlar üçün birgə qiymətləndirmə çərçivəsi və qurumlararası protokollar yaradılmalıdır. Çoxsahəli yanaşma həyata keçirərkən məxfiliklə bağlı professional qaydalara riayət olunmalıdır.

3. Sosial xidmətlər kobud davranışın uşaq qurbanları və şahidləri üçün təkrar dindirilmə və uşağın təkrar qurbanə çevrilməsinin qarşısının alınması məqsədləri ilə uşağa yönəlmiş, çoxsahəli və sahələrarası xidmətlərin mövcudluğuna şərait yaratmalıdır.

F. Professional səriştə: təlim, nəzarət və hesabatlılıq

1. Uşaqlarla və uşaqlar üçün işləyən heyətin bütün üzvləri adekvat peşə təlimindən, eləcə də uşaq hüquqları üzrə davamlı təlimdən keçməlidirlər. Sosial xidmətlərdə uşaq hüquqları mədəni mühitinin yaradılması və saxlanması məqsədilə insan hüquqları ilə bağlı alətlər (BMT-in Uşaq Hüquqları haqqında və Əlilliyi olan Şəxslərin Hüquqları haqqında Konvensiyaları) üzrə təlimlər keçirilməlidir.

2. Bütün peşəkarlara uşaqların üzləşə biləcəyi uşağa qarşı kobud davranış və baxımsızlığın əlamətlərini təyin etmək və müvafiq istinad və hesabat mexanizmlərindən necə istifadə etmək öyrədilməlidir.

3. Peşəkarlara uşaqlar və ailələrin dinlənilməsini və ciddiyyə alınmasını təmin etmək məqsədilə onlarla işləmənin iştirakçı metodunu tətbiq etmək sahəsində təlim keçirilməlidir. Bura bütün yaşlarda və inkişafın bütün mərhələlərində olan uşaqlarla, eləcə də xüsusi həssas vəziyyətlərdə olan uşaqlarla ünsiyyət üzrə təlimlər daxildir. Uşaqlarla birbaşa işləyən heyət onlarla qarşılıqlı hörmət, məxfilik və doatluğa əsaslanan etibarlı əlaqələr yaratmaq və saxlamaq sahəsində səriştəli olmalıdırlar.

4. Peşəkarların təlimi peşəkar məsuliyyət, hesabatlılıq və müxtəlif peşələr arasında təcrübə və müsbət praktika mübadiləsi ilə sahələrarası əməkdaşlıq ehtiva etməlidir.

5. Professional hesabatlılıq aydın şəkildə müəyyənləşdirilmiş səlahiyyətlər, iş prosedurları və etik normalar vasitəsilə təmin edilməlidir. Peşəkarlar öz səriştə və dəstəklərini artırmaq üçün kifayət qədər resursa və fərdi və/və ya qrup nəzarətindən faydaya malik olmalıdırlar.

G. Uşağın təhlükəsizliyi

Sosial xidmətin həyata keçirilməsində uşağın təhlükəsizliyi ilkin nəzərə alınan amil olmalıdır. Uşaqlar ikinci dəfə qurban olmaqdan yayınmaları təmin edilməklə yüksək riskli vəziyyətlərdə effektiv və sürətli müdaxilə yolu ilə zərərdən müdafiə olunmalıdırlar. Bu məqsədlərlə sosial xidmətlərə və digər müvafiq qurumlara icbari hesabat sistemi yaradılmalıdır. Uşaqların təhlükəsizliyini qorumaq üçün digər tədbirlərə xüsusilə aşağıdakılar daxildir:

- a. uşaqlarla və uşaqlar üçün işləyən peşəkarlara nəzarət, o cümlədən zəruri hallarda müntəzəm və ətraflı qiymətləndirmə tətbiq edilməlidir;
- b. işçi işə götürmə prosedurları işçinin uşaqla işləməyə yararlı olduğundan əmin olmaq məqsədilə milli qanunvericiliyə uyğun olaraq yoxlama, məsələn, məhkumluq qeydlərinin yoxlanılmasını ehtiva etməlidir;
- c. sosial xidmət binaları obyektlərin vəziyyəti, avadanlıq və fiziki və sosial mühitin digər aspektləri baxımından təhlükəsiz olmalıdır.

H. Məxfilik və şəxsi həyatın toxunulmazlığı hüquqları

Sosial xidmət alan və ya almış uşaqların şəxsi həyatı və şəxsi məlumatları milli qanunvericiliyə uyğun olaraq qorunmalıdır. Uşağın və ya onun ailəsinin şəxsiyyətini ifşa edən və ya dolaylı yolla açıqlanmasına şərait yaradan heç bir informasiya və ya şəxsi məlumat xüsusilə kütləvi informasiya vasitələrində açıqlana və ya nəşr edilə bilməz. Bu xüsusilə aşağıdakıları ehtiva etməlidir:

- a. şəxsi həyatın toxunulmazlığı hüquqlarının kütləvi informasiya vasitələri tərəfindən pozulmasının qarşısının alınması qanunvericilik tədbirləri və ya kütləvi informasiya vasitələri tərəfindən özünütənzimləmənin monitorinqi vasitəsilə təmin edilməlidir;
- b. tərkibində uşaqlara aid şəxsi və həssas məlumatlar olan bütün qeydlərə və ya sənədlərə çıxış qadağan olunmalı və qanunla təsbit olunmalıdır. Şəxsi və ya həssas məlumatların ötürülməsi uşağın ən yaxşı maraqları naminə zəruridirsə, bu məlumatın qorunması haqqında müvafiq qanunvericiliyə əsasən tənzimlənməlidir;

- c. uşaqlarla və uşaqlar üçün işləyən peşəkarlar uşağa zərər riski olan hallar istisna olmaqla ciddi məxfilik qaydalarına riayət etməlidirlər;
- d. məxfilik qaydları şəxsi həyatın toxunulmazlığına hörmət üçün ümumi çərçivə yaratmaqla çoxsahəli əməkdaşlığa şərait yaratmalıdır. Bu məlumatı professional sirlə bağlı şəxslərlə və yalnız bu uşağın ən yaxşı maraqları naminədirsə, paylaşmağa icazə verməyi nəzərdə tutur. Məlumatın paylaşılması bu məqsədə çatmaq üçün mütləq zəruri olan həddədək məhdudlaşdırılmalı və bir qayda olaraq uşağın və ya onun valideynlərinin razılığı ilə həyata keçirilməlidir.

I. Şikayət və uşağa aid qərarlara yenidən baxılması mexanizmləri

Qərarların nəticələrinin təkrar ekspertizası və ya uşaqlar və ya valideynləri tərəfindən irəli sürülən tələblər üçün mexanizmlər mövcud olmalıdır. Müstəqil və tərəfsiz orqana aydın şikayət proseduru, o cümlədən uşağın şikayət etmək hüququnu həyata keçirməsini asanlaşdıran tədbirlər yaradılmalıdır. Uşaqların və ailələrin şikayət etmək və qərarlara yenidən baxılmasını tələb etmək hüququ barədə məlumatlı olmasını təmin etmək məqsədilə proseduralar haqqında informasiyanın yayılmasına xüsusi səy göstərilməlidir.

J. Keyfiyyət standartları, monitoring və qiymətləndirmə

Sosial xidmətlərdə bu tövsiyənin həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədilə siyasət və təcrübəni əks etdirən keyfiyyət standartları yaradılmalıdır. Uşaqlar və ailələr üçün bütün sosial xidmət təchizatçıları milli qanunvericilik və qaydalara əsasən səlahiyyətli orqanlar tərəfindən akkreditasiya olunmalı və qeydiyyatda alınmalıdır. Buna əsaslanaraq effektiv monitoring və qiymətləndirmə sistemi həyata keçirilməlidir. O aşağıdakıları ehtiva etməlidir:

- a. sosial xidmətlərin ciddi və şəffaf qayda və meyarlara əsasən mütəmadi daxili qiymətləndirilməsi;
- b. uşaqların və valideynlərin sosial xidmətlərin qiymətləndirilməsi prosesinə cəlb edilməsi və nəticələrin ictimaiyyətə açıqlanması da daxil olmaqla müstəqil xarici qiymətləndirmə;
- c. vətəndaş cəmiyyətinin, xüsusilə uşaq hüquqlarının təşviqi və müdafiəsi məqsədi daşıyan təşkilatlar, qurum və orqanların monitoring prosesində tam iştirak edə bilməsinin təmin edilməsi.

¹ Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Uşaqlara gösətilən Alternativ Qayğıya dair Göstərişləri, Qətnamə A/64/142, 2009.